

Prednáška 2: Veda a vedecké poznanie. Teórie vedy. Hlavné výskumné paradigmy sociálnych vied. Mediálne štúdiá ako vedecká disciplína.

ZUR 434 Metodologie mediálního výzkumu

30. 9. 2015

Veda

- špecifická forma ľudského poznania (nie je jediná)
- živná pôda: bežná skúsenosť, „zdravý rozum“
- mnoho existujúcich špeciálnych vied vyrástlo z praktických záujmov všedného života

Od pochybovania k stavu trvalej viery

Charles S. Peirce (1839–1914)

1. *Metóda vytrvalosti*
2. *Metóda authority*
3. *Metóda a priori*
4. *Metóda vedy*

Čo je veda?

Veda:

- 1) súbor systematicky utriedených poznatkov o určitej tematickej oblasti
- 2) proces generovania týchto poznatkov pomocou pevne stanovených pravidiel

Charakteristiky vedeckého poznania:

- 1) verejné
- 2) „objektívne“ (intersubjektívne)
- 3) systematické a kumulatívne

Základné otázky vedy

Ontologie	<i>Co je realita?</i>
Epistemologie (gnozeologie)	<i>Jak ji můžeme poznat?</i>
Metodologie	<i>Jaký postup zvolit pro její analýzu?</i>
Rétorika	<i>Jakým jazykem ji máme popisovat?</i>
Axiologie	<i>Jaká je role hodnot a etiky ve vědeckém poznání?</i>

podľa Hendl 2005

Základné pojmy

- metodológia
- metóda
- výskum

Sociálne vedy vs. prírodné vedy

- závery sociálnych vied majú vždy pravdepodobnostný (stochastický) charakter (problém reprodukcie zistení deterministického charakteru)
- nálezy sociálnych vied nemajú univerzálnu platnosť – platia obvykle len pre prostredie, z ktorého sme pozbierali dáta
- v sociálnych vedách je omnoho náročnejšie ponúknuť spoľahlivú kauzálnu analýzu javov

Kritériá dôkazu kauzality

1. časová postupnosť = možnosť určenia, čo bolo skôr a čo neskôr
2. zmena musí prebehnúť súbežne
3. možnosť vylúčenia nekontrolovateľného vonkajšieho vplyvu

Experiment:

Q	X	Q
Q		Q

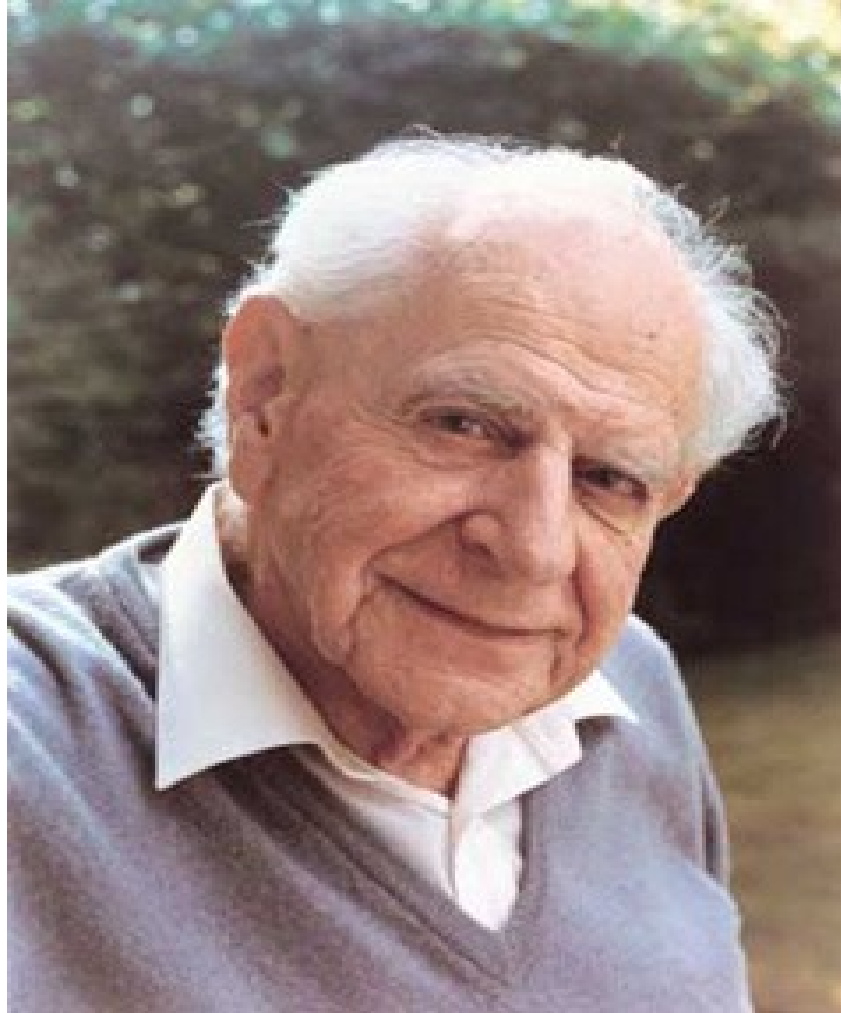
Teória vedy

- 4 základné teórie vedy:
  - pozitivizmus,
  - falibilizmus,
  - teória vedeckých revolúcií
  - epistemologický anarchizmus

Pozitivismus

- obrat od metafyzickej otázky „prečo“ k deskriptívnej otázke „ako“
- myšlienka zmyslovej skúsenosti, ktorá tvorí exkluzívny základ poznania
- každá veda sa musí sústrediť len na to, čo je *pozitívne dané*
- predstava, že existuje (alebo by aspoň mala byť vytvorená) akási nespochybniteľná empirická báza, ktorá by zakladala akúkoľvek vedu

Karl Raimund Popper (1902-1994)

Popper a falibilizmus

„Starý řecký ideál epistémé – absolutně jistého, dokazatelného vědění – se ukázal být idolem. Požadavek vědecké objektivitě vede nevyhnutelně k tomu, že každé vědecké tvrzení musí zůstat navždy zkusným. Může se osvědčit, ale každé osvědčení je relativní vůči jiným tvrzením, která jsou opět zkusmá. Pouze v naší subjektivní zkušenosti přesvědčení, v naší subjektivní víře, si můžeme být absolutně jistí.“

Popper a falibilizmus

- teóriu nikdy nie je možné plne verifikovať
- tj. vedecké teórie prijímame len provizórne
- rozdiel medzi vedeckou a nevedeckou teóriou spočíva v principiálnej možnosti ju empiricky vyvrátiť (falzifikovať)
- kritika: metóda falzifikácie má rovnaký neduh ako metóda verifikácie

Thomas Samuel Kuhn (1922-1996)

Kuhn a koncept vedeckých revolúcií

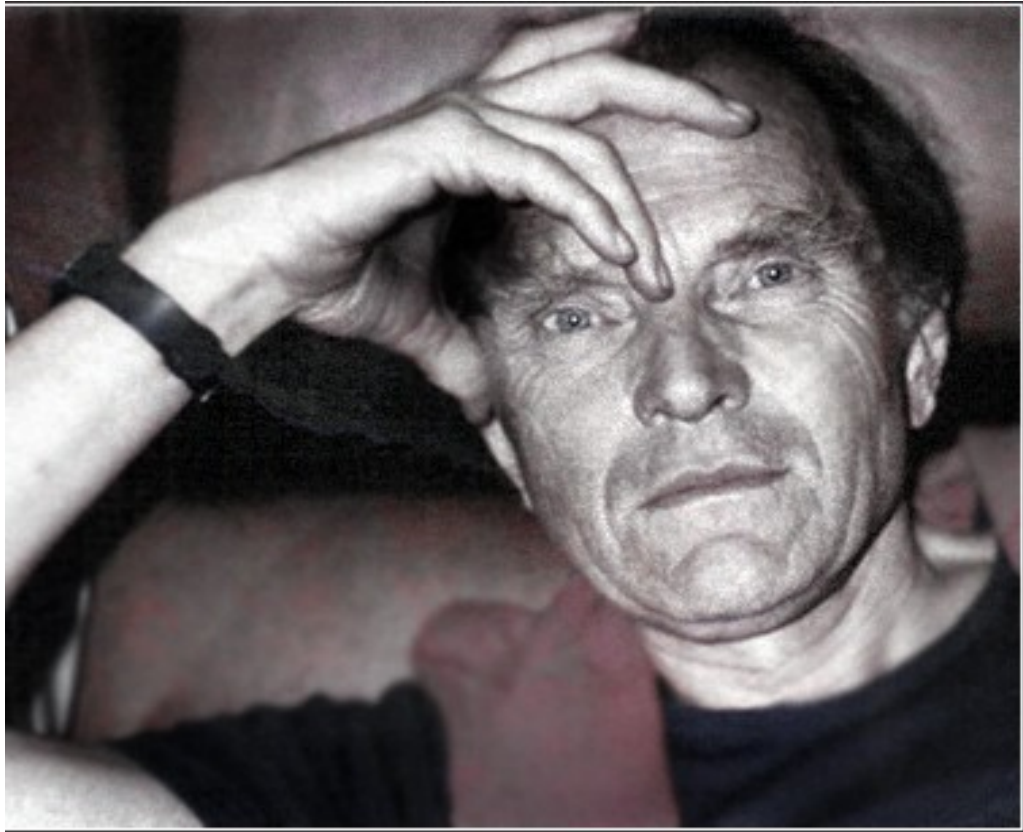
- dejiny vedy = sled vedeckých revolúcií, charakterizovaných zmenou dominantnej paradigmy
- vedecká paradigma: celok poznatkov a správnych postupov
- normálna veda: rozvíjanie danej paradigmy
- anomálie; vznikajú interpretácie, ktoré sa pokúšajú anomáliu zahrnúť do vládnucej paradigmy
- hromadenie anomálií → vedecká revolúcia

Kuhn a koncept vědeckých revolucí

„V žádné zemi školní vzdělání nepodporuje rozvoj vědecké tvořivosti: redukce vědy na pouhý moment logické a experimentální obhajoby, vychovává badatele, kteří nejsou připraveni k tomu, aby něco objevovali.“

Paul Karl Feyerabend (1924-1994)

Feyerabend a epistemologický anarchizmus

- neexistuje (jedna) metóda, na ktorú sa dá plne spoľahnúť; existuje mnoho rôznych druhov vedy; nevedecké metódy nemožno rovno zamietnuť
- bráni sa myšlienke jednej dominantnej paradigmy, ktorú nahrádza obrazom veľkého počtu vzájomne sa vylučujúcich teórií
- *„Žiadna jednotlivá teória nikdy nesúhlasí so všetkými známymi faktami vo svojej oblasti.“*
- nesúmeriteľnosť: ak je už potreba vybrať zo súperiach teórii jednu, má takýto výber charakter politického boja

Feyerabend a epistemologický anarchizmus

- vedecké myslenie nevzniká racionálne, ale iracionálne, revolučné vedecké myšlienky boli často z oblasti mytológie, náboženstva a umenia
- „anything goes“ – jediný princíp, ktorý nebráni pokroku; akákoľvek metóda je dobrá, ak prispieva k rastu nášho poznania

„Vědci pracují nejlépe když nejsou podřízeni žádné autoritě, včetně autority rozumu.“

Feyerabend a epistemologický anarchizmus

„Věda nemá mít monopol ani v rámci vzdělávání. Každému dospělému občanovi musí být přenecháno na vůli, zda chce být vychováván v evoluční teorii nebo v biblickém učení o stvoření, zda chce důvěřovat meteorologii nebo dešťovým tancům, vědecké medicíně nebo léčitelství šamanů.“

Hlavné paradigmy sociálnych vied

- pozitivismus
- interpretativizmus
- kritický realizmus

Auguste Comte (1798-1857)

Comte: Zákon troch štádií (vývoja ľudského ducha)

	Teologické (fiktivní)	Metafyzické (abstraktní)	Vědecké (pozitivní)
Proč kámen padá?	Chce to tak Bůh	Je to přirozená vlastnost těžkých objektů	Protože na něj působí gravitace
Proč existují nemoci?	Boží trest za hříchy	Život je slzavé údolí	Protože existují viry, bakterie
Proč jsou na světě války?	Součást božího plánu s lidstvem	Lidská přirozenost; animální pud	???
Základ vysvětlení	Zjevení	Rozum	Pozorování

Comte: Zákon troch štádií (vývoja ľudského ducha)

„Táž mysl môže byť, pokud jde o nejjednodušší a nejobecnější vědy, v pozitivním stadiu; co se týče věd složitějších a speciálnějších, může být ve stadiu metafyzickém; a vzhledem k sociální vědě se může nacházet ve stadiu teologickém.“

Pozitivismus

- snaha dištancovať sa od špekulatívnych filozofických tradícií a vybudovať sociálne vedy podľa vzoru vied prírodných
- metodologická výbava:
  - empirické dáta, priame pozorovanie
  - pýtanie sa jednoduchých priamych otázok
  - zbieranie použiteľných „faktov“
  - čísla, množstvá
  - objektivita, odstup

Pozitivismus

- cieľ vedeckého skúmania: rozvíjanie generalizácií o vzťahoch medzi sociálnymi faktami, ktoré ustanovujú základné spojivá príčiny a následku
- izolovanie vzťahov od ostatných faktorov, ktoré ich môžu ovplyvniť a interferovať s nimi
- deterministická filozofia
- redukcionistický prístup

Pozitivizmus

„Žádný druh jevů není možno ve skutečnosti pozorovat jinak, než že toto pozorování nejdříve nasměruje a nakonec interpretuje nějaká teorie.
[...] Vědecky řečeno je tedy jasné, že veškeré izolované, empirické pozorování je plané, a dokonce zásadním způsobem nespolehlivé; [...] že právě toto spojení představuje hlavní rozdíl mezi vědeckým a laickým pozorováním [...].“

Príklad pozitivistickej paradigmy vo výskume

- štúdia Payneovho fondu
- 1929-1932: séria štúdií o vplyve filmov na mládež
- 1500 filmov, 50 komunít v štáte Ohio
- výskum kombinoval niekoľko metód, vrátane experimentu a dotazníkového prieskumu
- zaznamenané postojové zmeny, tiež zmeny v správaní po zhliadnutí filmu, vrátane zvýšeného sklonu ku kriminalite
- štúdie potvrdili dobové obavy zo škodlivého vplyvu filmov

Interpretatívne prístupy

- hlavný záujem: skúmanie spôsobov, akými ľudia dávajú zmysel svojmu konaniu, svojim sociálnym svetom a ako vyjadrujú toto porozumenie
- dôraz na etnografické praktiky vyvinuté antropológmi
- ponorenie sa do určitého sociálneho prostredia
- množstvo kvalitatívneho materiálu

Interpretatívne prístupy

- sociálny konštruktivizmus: sociálne reality sú kontinuálne konštruované a rekonštruované prostredníctvom rutinných sociálnych praktík a konceptuálnych kategórií, ktoré ich podopierajú
- W.I.Thomas: *„Je-li některá situace definována jako reálná, stává se reálnou ve svých důsledcích.“*

Príklad interpretatívnej paradigmy vo výskume

- Ien Ang: *Watching Dallas* (1985)
- výskum publika – diváčok seriálu Dallas;
- zistenie: diváčky si vytvárajú vlastné interpretačné vzorce a divácke stratégie, riešiace subjektívny konflikt medzi odmietnutím ideológie a náklonnosťou k seriálu

Kritický realizmus

- snaha skíbiť východiská pozitivizmu a interpretativizmu
- 2 predpoklady:
  - štruktúry umožňujú a zároveň obmedzujú
  - štruktúry sú konštituované prostredníctvom konania a konanie je konštituované štruktúralne
- skúmanie musí byť interdisciplinárne, obľuba zmiešaných výskumných metód

Porovnanie výskumných paradigiem

(Mihelj 2004)	Pozitivismus	Interpretativismus	Kritický realismus
Povaha sociální reality	Externí, objektivní, může být zkoumána vědeckými prostředky	Subjektivní, vytvářená v procesu lidské interakce v každodenním životě	Vytvářená v procesu každodenní interakce, ale regulovaná sociálními a kulturními formacemi
Povaha sociálních aktérů	Na sebe zaměřeni a racionální jedinci, utváření externími silami	Sociální aktéři neustále produkující významy, dávající smysl jejich světům	Sociální aktéři produkující významy, ale současně ovlivňováni širšími strukturami, které existují nezávisle na nich
Role zdravého rozumu	Zřetelně odlišný a méně hodnotný než věda	Každodenní teorie užívané obyčejnými lidmi	Falešné vědomí, které zakrývá mocenské vztahy a širší sociální struktury
Místo pro hodnoty	Věda má být striktně nehodnotící	Žádné hodnoty nejsou špatné, pouze rozdílné	Věda nemůže být hodnotově neutrální; hodnotové pozice lze poměřovat
Motivace pro výzkum	Objevit zákonitosti, umožňující predikci a kontrolu sociálního	Porozumět utváření významů, podpořit úctu k rozmanitosti	Odhalit struktury dominance a nerovnosti
Závěry jsou platné tehdy, když...	...vycházejí z pozorovatelných faktů a jsou získány podle pravidel vědecké metody	... se s nimi mohou ztotožnit ti, kdo jsou objekty výzkumu	... poskytují lidem nástroje k tomu, aby změnili sociální realitu

Mediálne štúdiá

- Volek, Jirák, Köpplová (2006): inštitucionalizovaná a etablovaná vedecká disciplína
- odbor reflektuje vývoj mediálnej komunikácie z pohľadu médií:
  - primárnych
  - sekundárnych
  - terciárnych
  - kvartérnych

Mediálne štúdiá

- nejedná sa len o médiá v zmysle technickom a výrobnom, ale aj o:
  - organizácie
  - obsahy
  - spoločenské, politické a ekonomické podmienky fungovania týchto organizácií
  - prípadné dôsledky
- interdisciplinárna povaha

Mediálne štúdiá

- 4 základné výskumné tradície (paradigmy):

1. kognitívno-empirická:

- určujúcu rolu mal záujem o empirický výskum zameraný zvlášť na účinky masových médií, socio-politické dopady mediálnej komunikácie

2. kriticko-špekulatívna:

- nadväzuje na sociologické myslenie Karla Marxa; Frankfurtšká škola sociálnovedná (Adorno, Horkheimer)
- médiá sú vnímané ako súčasť tzv. kultúrneho priemyslu, respektíve ako producenti ideológie/ideológií slúžiacich mocenskej elite

Mediálne štúdiá

3. kultúrna:

- model komunikačného procesu a jeho fungovania v sociálnom kontexte
- kvalitatívne postupy a snaha vyvážené analyzovať nielen text, ale aj recepčné stratégie jeho príjemcu

4. komunikačno-technologická;

- komunikačné prostriedky ako technológie determinujúce zásadné premeny spoločenských systémov i vzorcov komunikačného správania jednotlivcov
- Harold Innis, Marshall McLuhan – Torontská komunikačná škola

Mediálne štúdiá

- tri kľúčové oblasti štúdia médií:
  - mechanizmy konštrukcie mediálnych obsahov
  - správanie mediálneho publika (mediálnych publik) a jeho (ich) recepčných stratégií
  - rola médií ako politicko-ekonomických inštitúcií